

Олена Таран
(Київ)

**ТОРІІ РЮЗО, ІНО КАНОРІ
ТА МОРІ УШИНОСУКЕ:
ДОСВІД ЕТНОГРАФІЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ
АВТОХТОННОГО
НАСЕЛЕННЯ ТАЙВАНЮ
(кінець ХІХ – початок ХХ ст.)**

У 70-х роках ХІХ ст. лідери епохи Мейдзі почали перегляд традиційних відносин зі своїми сусідами в східно-азійському регіоні. Перед країною постали два найважливіші геополітичні завдання: визначити кордони території країни та встановити дипломатичні відносини з найближчими сусідами. На півночі був японізований о. Хоккайдо. Складовою частиною політики Мейдзі на півночі стала ліквідація айнів шляхом повної асиміляції, заборони окремих елементів традиційної культури (ритуальне татування, носіння кілець у вухах тощо), кардинальної зміни способу життя (обов'язкове відвідування синтоїстських храмів, зміна імен на японські, викладання в школах японською мовою). Метою японського уряду було змінити традиційний тип господарювання – перетворити мисливців і збирачів на землеробів. Ментально не пристосовані до такого укладу, більшість айнів втратила свої наділи (переважно від 2 га до 5 га). Як результат, корінні жителі були змушені працювати на рибозаготівельних заводах і мешкати в міських нетрях.

На заході за відповідним планом до складу Японської імперії були включені острови Цусіма, а на півдні – приєднані острови архіпелагу Рюкю, які стали префектурою Окінави. На цих територіях японський уряд також проводив асиміляційну політику щодо автохтонного населення¹. Унаслідок перемоги Японії у війні з Китаєм (1894–1895 рр.), згідно Симонсекської угоди до Японії відійшов о. Тайвань, який до 1895 р. офіційно вважався частиною китайської провінції Фуцзянь. Японський період панування на Тайвані тривав п'ятдесят років (1895–1945 рр.).

Входження Тайваню в японську політичну орбіту призвело до неминучого контактування аборигенів з колоніальною владою. Імперське керівництво вимагало якнайточнішу інформацію щодо територій проживання та суспільної структури нових підданих імперії. У руслі політичних тенденцій свою громадянську позицію мали висловити японські етнологи². Створене 1884 р. Японське антропологічне товариство, що об'єднувало науковців, які займалися фізичною антропологією, стало першоосною для наукового дослідження автохтонів Тайваню. Товариство видавало Бюлетень, на шпальтах якого впродовж 1886–1935 років було вміщено 90 статей з етнографії та антропології аборигенів Тайваню (12,5 % від загальної кількості статей етнографічної тематики).

Незважаючи на таку статистику, деякі японські етнологи вважали, що етнологічне та антропологічне обстеження аборигенів Тайваню відбувається досить мляво. У 1894 р. Торії Рюзо³ та Іно Канорі⁴ стали ініціаторами створення Товариства антропологічних досліджень з метою впровадження в японську етнологічну науку методологічних досягнень західно-європейської та американської антропології⁵. Базуючись на новітніх досягненнях у галузях антропометрії, антропогенезу, доісторичної археології, порівняльної етнографії, етнології та історії первісної культури, японські етнологи поставили собі за мету вивчити неханське населення Тайваню.

Торії Рюзо був одним з перших японських антропологів, який здійснив методичне дослідження автохтонних племен методом фотографічної фіксації традиційної побутової культури (загалом учений зробив 1 859 фотографій), а також шляхом антропометричних обстежень. Етнографічні експедиції Торії на Тайвань тривали чотири польові сезони – протягом 1896–1899 років. Науковець вивчав побут гірських племен амі, таял (атаял), пуома, ямі, пайван, рукаї, цоу та бунун. Торії задокументував майже всі елементи традиційної побутової культури аборигенів Тайваню, які на сьогодні зникли: типи традиційного одягу гірських племен; варіативність зачісок (вікові, статеві), головних, вушних і нашійних прикрас; конструктивні особливості будівництва та інтер'єру бамбукових хиж; типи посуду,

Торії Рюзо

Іно Канорі

плетених кошиків; види промислів (рибальство, мисливство) та ремесел (гончарство, ткацтво); принципи забудови поселень; види музичних інструментів. Торії зафіксував на початку ХХ ст. існування чоловічих будинків, різноманітних обрядів, пов'язаних з ініціаціями, культу мисливців за головами, ритуального канібалізму. Проводячи по кілька днів у кожному з поселень, Торії записував також фольклорні матеріали, усну історію.

Зібрані Торії матеріали дають змогу сучасним дослідникам реконструювати окремі форми та елементи внутрішньо-племенних взаємин періоду зародження та раннього функціонування соціальних інституцій на прикладі аборигенів Тайваню.

Плем'я цоу. Святковий одяг

Значну наукову цінність становлять зафіксовані антропологічні типи представників гірських і рівнинних племен і субгруп.

Найповніші результати етнографічних і антропологічних досліджень Торії отримав під час вивчення традиційної культури та побуту «морських рибалок» о. Ботель-Тобаго (сучасний о. Ланьюй – Острів орхідей). Саме тут Торії зміг обстежити з антропологічної точки зору всі вікові та статеві групи племені ямі. Вони не зазнали китайських культурних впливів, не були асимільовані ханьською культурою, тому етнографічні матеріали, зібрані серед мешканців цього острова, становлять особливу цінність для науки.

За результатами етнографічної роботи на Тайвані Торії картографував ареал поширення тайванських племен.

Упродовж 1895–1905 років японським чиновником на Тайвані працював Іно Канорі, який також проводив етнологічні дослідження серед автохтонного населення острова⁶. Перед поїздкою на Тайвань Іно вивчив усі цинські документи, які стосувалися опису аборигенів Формози⁷. У доповідній записці на ім'я уряду він наголосив на тому, що на острові мешкає принаймні чотири чи п'ять різних племен, серед яких він збирався проводити свої польові дослідження. Метою Іно було дослідження ступеня асиміляції аборигенів китайцями та залучення тубільців до ціннісних орієнтацій японського суспільства. Іно встановив таксономію тайванських етнічних груп. Протягом десяти років він збирав відомості про антропологічні, психологічні, етнографічні, лінгвістичні, географічні та релігійні особливості аборигенів острова. Джерелом для розуміння способу життя забезпечення автохтонів стали (крім польових досліджень Іно) інтерв'ю, офіційні звіти та приватні нотатки японських урядовців, які на підставі свого службового становища контактували з аборигенами та занотовували враження.

Іно намагався визначити місце аборигенів Тайваню в антропологічній класифікації людства. Його антропометрична програма базувалася на таких пунктах: зріст, пігментація шкіри, ступінь курчавості волосся, густина волосся, форма очей, відстань між зіницями, колір очей, ступінь вираження епікантуса, носовий показник, ступінь виступання вилиць,

Етнографічна карта Тайваню (1910).

A – атаял; B – бунун; C – цоу;
D – шао; E – рукаї; F – пайван;
G – пума; H – амі; I – ямі; J – пінпу
(група рівнинних племен)

товщина губ, прогнатизм. Дослідник зняв обміри з 27 осіб. Як видно з перелічених показників, безсистемний підхід не міг дати результатів для наукових висновків. Свої антропологічні пошуки Іно й сам вважав безрезультатними, оскільки він зіткнувся не із суто азіатським типом, а з негроїдними вкрапленнями, які не міг пояснити. Він вважав, що лінгвістичні матеріали дадуть змогу структурувати аборигенів Формози. Іно Канорі вказував на фонетичну наближеність тайванських мов до малайської. Він поставив такі питання щодо аборигенів перед собою та іншими японськими етнологами: з якого часу мешкають на Тайвані ці племена, який зв'язок між ними та іншими народами Південно-Східної Азії, який їхній антропологічний склад.

Представники племені атаял

Обидва дослідники – Торії та Іно – займалися етнографією Тайваню, але кожен з них мав власну специфіку: Іно приділяв значну увагу китайським письмовим джерелам, а Торії був «чистим польовиком», досліджував найвіддаленіші від «цивілізації» поселення аборигенів.

На межі XIX–XX ст. перекладачем і супутником Торії був Морі Ушиносукє⁸, який володів мовою народності атаял і склав докладний опис цього племені. Згодом Морі став авторитетним антропологом. Він досліджував патрилійні сімейні зв'язки. Під час експедиції в гірські місцевості Тайваню Морі вивчав типологію гончарних виробів племені амі, повсякденний одяг, відзначаючи значний вплив китайської традиції (жовтень 1914 р.), систему житлобудівництва та розташування житла в поселеннях племені атаял (лютий 1903 р.). Значну цінність для етнологічної науки становлять записи та фотофіксація процесу нанесення татуювання в племені атаял за допомогою кістяної голки та сажі. Морі зазначав, що звичай татуювання обличчя в жінок означає перехід до наступної вікової групи, до дорослого життя (січень 1915 р.). Науковець проводив етнографічні дослідження племені ямі, вивчаючи їхні човни з волокнистими вітрилами для морської риболовлі. Морі зафіксував різноманітні системи різьблення (оздоблення човнів), які варіюються в різних селищах (серпень 1911 р.).

Заснування університету в Тайбеї (1928 р.) дало змогу працювати під його егідою Науковій комісії, яка досліджувала етнографічні особливості аборигенів острова. На основі проведеної роботи співробітники Тимчасової комісії з до-

Жінки племені рукаї

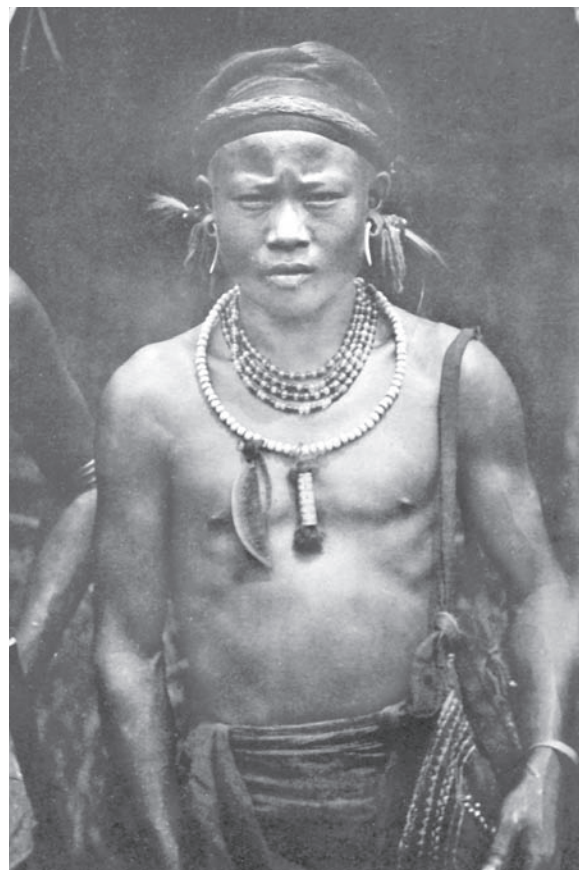
слідження стародавніх звичаїв Формози склали звіт з 24 томів. У складі цієї комісії працювали японські антропологи Уцушикава, Міямото, Мабучі та Морі. Було виділено наступні дев'ять гірських племен: таял (атааял), бунун, цоу, шао, рукаї, пайван, пуюма, амі, ямі та пініпу. Пініпу – це група племен, які населяли рівнини острова та майже втратили свої етнічні маркери через контакти з китайськими переселенцями XVII–XIX ст. Згадана вище класифікація аборигенних племен прийнята за основу й у сучасній світовій етнологічній науці з включенням до неї ще п'яти племен.

Торії, Іно та Морі були не єдиними етнологами, які досліджували аборигенів Формози. Цій меті присвятили свою наукову діяльність Мобучі Тоїчі, Кано Та-тао, Секава Кюїчі, Кавамура Тадао⁹, а також американські та європейські вчені.

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що заслуга японських етнологів і антропологів полягає в тому, що завдяки своїм польовим дослідженням вони зафіксували на етнографічній карті світу незнані доти самобутні культури аборигенів Тайваню. Наукова робота японських учених на Тайвані була перервана в результаті закінчення Другої світової війни. Лише з 1980-х років японські ет-

Чоловік племені бунун

Чоловік племені ямі

нологи отримали змогу вивчати окремі аспекти культурної та соціальної антропології, досліджувати трансформаційні процеси, що відбулися в ХХ ст. – стрибок родоплемянних суспільств у постіндустріальний світ з відповідними наслідками в культурі та психології особистості.

¹ *Баженова Ж.* Этногенез и этническая история рюкюсцев: Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Владивосток, 2006.

² *Barclay P.* Gaining Confidence and Friendship' in Aborigine Country: Diplomacy, Drinking, and Debauchery on Japan's Southern Frontier // *Social Science Japan Journal*. – 2003. – № 6. – P. 77–96.

³ Торіі Рюзо (1870–1953) – японський етнолог, археолог і фольклорист, дослідник автохтонних австронезійських етнічних груп Тайваню; професор Токійського університету.

⁴ Іно Канорі (1867–1925) – японський антрополог і фольклорист, дослідник аборигенів Тайваню. Іно першим з науковців класифікував тайванські племена за групами, які

стали основою сучасної наукової класифікації; співробітник колоніального урядового бюро на Тайвані.

⁵ У продовження теми зазначимо, що в 1934 р. було створено Японське етнологічне товариство.

⁶ Науковий архів Іно Канорі зберігається в бібліотеці Національного тайванського університету (м. Тайбей). Університет придбав архів ученого 1928 р. у його спадкоємців. Фонд Іно становлять рукописи, книжки, газетні вирізки, фотографії та етнографічна (мистецька) колекція періоду японської окупації острова.

⁷ Формоза – друга назва Тайваню, прийнята в європейській літературі.

⁸ Морі Ушиносукі (1877–1926?) – японський етнолог; співробітник колоніального урядового бюро на Тайвані. Упродовж тридцяти років провів значну кількість самостійних експедицій. Досліджував флору та фауну острова, займався археологією, історією, фольклором та етнографією Тайваню.

⁹ *Yang G.* Aboriginal treasures due back from Japan // *The China Post*. – 2008. – 7 Aug.